

ЛЕКСИКОГРАФІЯ ТА МІЖМОВНІ ЗВ'ЯЗКИ

УДК 811.111=3

Людмила Бондарчук

Львівський національний аграрний університет

ФУНКЦІЙНО АДЕКВАТНИЙ ПЕРЕКЛАД НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКИХ Й УКРАЇНСЬКИХ ТЕКСТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗМІСТУ)

© Бондарчук Л. Й., 2016

Статтю присвячено принципам функційно-адекватного англійсько-українського перекладу наукової літератури економічного змісту. Окреслено базові трансформаційні моделі такого перекладу. Заналізовано деякі способи пристосування цільового тексту до навчальних цілей сучасного українського студента, що вивчає економіку.

Ключові слова: українська мова, англійська мова, наукова література економічного змісту, функційно адекватний підхід, переклад, цільовий текст, трансформаційна модель, навчальна ціль.

The given article is dedicated to the principles of functionally-adequate English-Ukrainian translation of scientific literature of economic content. Principal translation models of such a translation are outlined. Some trends of adopting target texts to the education purposes of a modern Ukrainian student obtaining Economic qualification

Keywords: Ukrainian language, English, scientific literature of economic content, functionally adequate approach, translation, target text, transformation model, educational purpose.

Переклад західних економічних бестселерів, активізований на зламі ХХ–ХХІ ст., було спричинено нагальним попитом українських науковців і студентів на літературу, яка б дозволила їм ознайомитися з досвідом результативного господарювання розвинутих країн на тлі руїн і краху соціалістичної економіки.

За умов браку новітньої навчальної літератури перші перекладацькі праці зазначеного періоду одразу ж ставали навчальними посібниками, попри те, що чужоземні господарські реалії та несвіжі статистичні дані, природно, не могли гарантувати повноцінних навчально-теоретичних матеріалів для українських студентів. Тому окремі перекладачі (головно фахові економісти-викладачі високих шкіл) почали функційно пристосовувати тексти цих перекладів до потреб української економічної освіти, відкидаючи неактуальні матеріали і, навпаки, доповнюючи їх свіжими реаліями й актуальними статистичними даними.

Функційні підходи перекладу й досі є дискусійною проблемою перекладознавства, оскільки далеко не всі науковці цієї галузі схильні вважати функційно-адекватний переклад перекладом у науковому розумінні цього слова. Значна група знаних перекладознавців (Ю. Ванніков, В. Комісаров, О. Швейцер, Ю. Найда, Л. Бархударов й ін.) присвятили саме цьому питанню чимало своїх публікацій. Висновки цих науковців базовано головню на загальнонауковому дискурсі. Наше ж дослідження спрямовано на переклад текстів тільки економічного змісту, надто чутливих до геополітичних і статистичних змін, а тому приречених до неминучих особливих способів відтворення цільовою мовою.

Предметом дослідження статті є функційні підходи перекладу текстів економічного змісту, а об'єктом – англо-українські переклади відповідного змісту, виконані в режимі функційно-адекватного перекладу.

Мета дослідження – окреслити базові трансформаційні моделі функційно-адекватного перекладу і проаналізувати деякі напрями пристосування цільового тексту до навчальних потреб економічних факультетів України.

Заналізуємо окремі взірці сучасних перекладів англійсько-американської наукової літератури, з'ясувавши, якими засобами і в який спосіб перекладачі намагаються пристосувати переклад для практичних потреб реципієнтів, зіставивши мовні риси оригінальних [1–10] та цільових текстів [11–20].

Зіставне лексико-стилістичне аналізування зібраної добірки дає змогу зробити висновок, що лише три переклади [11; 17; 19] з аналізованого списку виконано методами повного відтворення оригіналу, а решті семи властиві різного роду функційні зміни: вилучення неактуальних даних, доповнення довідковими й ілюстративними матеріалами з економіки України тощо.

Функційно-адекватними перекладами можна вважати різні види неповних перекладів – реферативні, анотаційні, скорочені тощо. Такий тип перекладу властивий насамперед сучасній прикладній* літературі з її конкретним призначенням – донести наукову інформацію в потрібних обсягах і формі викладу до сучасного реципієнта.

Як слушно зазначає Л. Черняховська, зміни екстралінгвістичної реальності не можуть не викликати лінгвістичних змін. У процесі перекладу оригінального наукового джерела відбувається адаптування тексту до нового отримувача, і це адаптування є причиною змін, які виникають в інформації, передаваній іншою мовою [21, с. 240].

Спробуймо визначити шляхи перекладацьких трансформацій у згаданих вище працях, з огляду на принципи функційно-адекватного перекладу.

Найвиразнішою і найтипівішою рисою цих перекладацьких праць є, на наш погляд, скорочення. Як зазначає В. Комісаров, «... скорочений переклад – це переклад лише окремих частин оригіналу... . Коли, відтворюючи частини оригіналу, зміст передають комунікативно рівноцінними частками, хоча весь оригінал відтворюють лише частково» (переклад наш – Л. Б.) [22, с. 49].

Найпростішою ж формою скорочення є скорочування на рівні синтаксем, коли з'єднують кілька речень в одне скорочене, відкидаючи несуттєві для змісту, на думку перекладача, лексеми: «*If consumers want more of any goods, the price will rise, sending a signal to producers that more supply is needed. For example, every summer as families set out on their vacations, the demand for **gasoline rises, and so does the price***» [7, с. 23]. – «Якщо споживачі бажають більше якогось товару, скажімо, бензину для своїх автомобілів, – **попит на бензин зростає**» [17, с. 75].

На нашу думку, відтворюючи цільовою мовою зазначене вище речення, перекладач, однак, дозволив собі знехтувати суттєвим інформативним матеріалом – поведінкою цін (їхнім зростанням) за умов зростання попиту на бензин, що, очевидно, є не функційним скороченням тексту, а сигналом перекладацької неуважності, певним прорахунком у роботі над перекладом тексту, призначеним для навчальних цілей.

Перекладачі узагальнюють, об'єднуючи однією лексемою декілька понять, що є певними синонімами, і, скорочуючи, таким чином, обсяг інформації: «*In the early 1980 s, the price of PCs was astronomical, **and they were found in few businesses, and even fewer homes***» [6, с. 40]. – «На початку 80-х років ціна на комп'ютери була астрономічною, **тільки багатії могли купувати їх**» [17, с. 92].

Скорочення синтаксем зазвичай скорочує обсяг тексту на рівні абзаців і цілих розділів, якщо вони, на думку перекладачів, не містять важливої для сучасного українського реципієнта інформації. Так, перекладачі книги П. Самуельсона «Економіка» (О. Лицишин, І. Тивончук, М. Бардиш), у передмові до перекладу українською мовою зазначили: «При підготовці підручника до видання його дещо скорочено за рахунок не характерних для наших умов прикладів» [17, с. 5]. Натомість у цьому перекладному варіанті підручника П. Самуельсона автори перекладу доповнили його структуру додат-

* застовній – ред.

ковим розділом – «Шляхи та практика ринкової економіки в Україні». Поряд з урізанням і доповненням тексту ймовірно зміни, пов'язано з переставленням розділів.

Значно складнішими й суперечливішими є, на наш погляд, перекладацькі трансформації, пов'язані з пристосуванням цільового тексту до українських соціально-економічних умов. Перекладачі іноді звертаються до засобів одомашнення: «*The all-American quarterback and his agent bargain with the owner of an NFL team*» [5, с. 39]. – «*Відомий в Європі футболіст і його агент ведуть переговори про контракт з представником Київського "Динамо"*» [14, с. 54].

На нашу думку, підміна американських реалій українськими у цільовому дискурсі є загалом невиправданою, оскільки в оригіналі подано опис господарського розвитку англійськомовних держав, тому оказіональні вкраплення з українського побуту й соціального життя є недоречними, надто коли йдеться про переклад бестселерів економічної думки.

Неоднозначним є й питання щодо відтворення власних назв, статистичних даних і дат з огляду на принципи актуалізації цільового дискурсу. Керуючись завданням скоригувати застарілий матеріал, зважаючи на сучасні дані, перекладач незрідка замінює дієслова теперішнього часу минулим: «*Non-dollar countries continue to restrict dollar payments*» [3, с. 417]. – «*Упродовж цього періоду недоларові країни продовжували обмежувати доларові платежі*» [11, с. 520].

Натомість автори перекладу книг Р. Дорнбуша й С. Фішера, Дж. Стігліца, Й. Шумпетера [13; 19; 20], керуючись принципами радше семантико-стилістичної адекватності залишають абсолютно всі інформативні дані дискурсу нетрансформованими, перекладаючи, наприклад, текст із реаліями СРСР за кілька років по його зникненні з політичної мапи світу, користуючись дієсловами в теперішньому часі: «*The way of contrast in the USSR and the Soviet block countries, most economic activities are undertaken by the government*» [9, с. 2]. – «*Для порівняння, в СРСР та країнах радянського блоку більшість видів економічної діяльності здійснюється державою*» [20, с. 30].

Пристосовуючи цільовий текст до сучасного українського реципієнта (головно студента чи науковця в галузі економіки), перекладачі (головно фахівці-економісти, незрідка педагоги) доповнюють видання перекладу глосарієм, різного роду довідковим матеріалом, списками рекомендованої літератури, даними інформаційних ресурсів мережі інтернет тощо. На тому місці, де в оригіналі є ілюстративний матеріал на теми господарської діяльності різних фірм і корпорацій США та Великої Британії, перекладачі додають відповідну українську інформацію з українських мес-медій. Аналогічні заміни маємо й на рівні контрольних запитань і текстів, які перекладачі пристосовують для українських реципієнтів.

З огляду на зазначені обставини пристосування цільового тексту до практичних потреб економічної освіти, у сучасному перекладацтві запроваджено ще радикальніший вид скороченого перекладу – реферат. Так, 2001 року в Києві побачив світ реферат підручника А. Маршалла «Принципи економічної науки», який уклала економіст В. Фещенко [23]. Головну книгу видатного англійського економіста А. Маршалла, видано ще 1890 року, упродовж багатьох десятиріч вона була основним підручником з економічної теорії в багатьох країнах світу, але українською мовою досі не опубліковано. Жанр наукового перекладу, який обрала укладачка, передбачає не лише суттєві узагальнення й скорочення, а й насамперед виокремлення надто важливої інформації із презентованої праці.

На думку В. Алімова, «... вміло укладений реферат з одного чи кількох іноземних джерел є найекономічнішим засобом для ознайомлення з їхнім змістом» [24, с. 125].

Сучасний англійсько-український переклад наукової літератури економічного змісту як нова галузь перекладознавства з неусталеними принципами і традиціями, безперечно, викликає чимало сумнівів або й заперечень, водночас важливість й актуальність цієї галузі є абсолютно очевидною. Тому кожний переклад, як і кожна працю з критики перекладу літератури такого типу, уважаємо певним внеском до справи поступу наукового перекладу в нашій країні. Функційно-адекватний переклад такої літератури, з огляду на нинішні економічні умови в Україні, є одним із найприйнятніших шляхів розвитку наукового перекладу.

1. Dornbusch R. *Macroeconomics* / R. Dornbusch, S. Fisher. – New York : McGraw-Hill Publ. Co, 1990. – 828 p. 2. Griffin R. W. *Management* / R. W. Griffin. – Boston-Dallas-Geneva-Illinois-Lawrencville : Houghton Mifflin Company, 1987. – 781 p. 3. Hill C. W. L. *International Business Competing in the Global Marketplace* / C. W. L. Hill. – Boston : Irvin McGraw-Hill, 1998. – 630 p. 4. Kramar R. L. *International Trade. Theory. Policy. Practice* / R. L. Kramar, M. Y. d'Arilin, F. R. Root. – New York, Chicago, Dallas : South Western Publishing Company, 1959. – 678 p. 5. McConnell C. R. *Economics. Principles, Problems and Politics* / C. R. McConnell, S. L. Brue. – New York : McGraw-Hill, Inc., 1996. – 825 p. 6. Mishkin F. S. *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets* / F. S. Mishkin. – Boston : Little, Brown and Co, 1985. – 731 p. 7. Samuelson P. A. *Economics* / P. A. Samuelson. – New York : McGraw-Hill Book Company, Inc., 1961. – 832 p. 8. Samuelson P. *Economics* / P. Samuelson, D. Nordhaus. – New York : McGraw-Hill, Inc., 1992. – 455 p. 9. Schumpeter J. A. *Capitalism, Socialism and Democracy* / J. A. Schumpeter. – New York : Harper & Row Publishers, 1976. – 431 p. 10. Stiglitz J. E. *Economics of Public Sector* / J. E. Stiglitz. – New-York, London : W. W. Norton and Company, 1988. – 856 p. 11. Гілл Ч. В. Л. Міжнародний бізнес. Конкуренція на глобальному ринку / Ч. В. Л. Гілл ; [пер. з англ. А. Олійник, Р. Ткачук]. – К. : В-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 854 с. 12. Гріфін Р. В. Основи менеджменту / Р. В. Гріфін, В. Яцура ; [пер. з англ. за ред. В. Яцури]. – Л. : Бак, 2001. – 605 с. 13. Дорнбуш Р. Макроекономіка / Р. Дорнбуш, С. Фішер ; [пер. з англ. В. Му-сієнко та В. Овсієнко]. – К. : Освіта, 1996. – 814 с. 14. Макконнелл К. Р. Аналітична економія. Принципи, проблеми і політика / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю ; [пер. з англ. за наук. ред. С. Панчишина]. – Л. : Просвіта, 1999. – 650 с. 15. Мишкін Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф. С. Мишкін [пер. з англ. за наук. ред. С. Панчишина]. – К. : Основи, 1998. – 963 с. 16. Рут Ф. Міжнародна торгівля та інвестиції / Ф. Рут, А. Філіпченко ; [пер. з англ. Д. Олесевич, О. Олесевич, П. Кузик]. – К. : Основи, 1998. – 744 с. 17. Самуельсон П. А. Економіка / П. А. Самуельсон ; [пер. з англ. за наук. ред. О. Лищишина]. – Л. : Світ, 1993. – 493 с. 18. Семуельсон П. А. Макроекономіка / П. А. Семуельсон, В. Д. Нордхауз ; [пер. з англ. за наук. ред. С. Панчишина]. – К. : Основи, 1995. – 676 с. 19. Стігліц Дж. Економіка державного сектора / Дж. Штігліц ; [пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський]. – К. : Основи, 1998. – 854 с. 20. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Й. А. Шумпетер ; [пер. з англ. В. Ружицький, П. Паращук]. – К. : Основи, 1995. – 527 с. 21. Черняховская Л. А. Перевод и смысловая структура : уч. пос. / Л. А. Черняховская. – М. : Междунар. отношения, 1976. – 264 с. 22. Комиссаров В. Н. Пособие по переводу с английского языка на русский : в 2 ч. / В. Н. Комиссаров, Я. И. Рецкер, В. И. Тархов. – М. : Высш. школа, 1965. – ч. 2 : грамматические и жанрово-стилистические основы перевода. – 288 с. 23. Реферат підручника А. Маршалла «Принципи економічної науки» ; [референт-уклад. В. М. Феценко]. – К. : АДС «УМК-Центр», 2001. – 211 с. 24. Алимов В. В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации : уч. пос. / В. В. Алимов. – [2-е изд., испр.]. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 160 с.